

Risalesi, Nasayih, Usulname, Kaside-i Bürde ve Manzum Tercümesi, Kaside-i Tantaraniye ve Manzum Tercümesi ile Tevârih-i Âl-i Osmân ayrı ayrı incelenmiş, bu eserler hakkında yapılan çalışmalar ortaya konulmuştur.

Eserin 87. sayfasında Kemal Paşa-zâde'nin Vasiyetnâmesi, 88. sayfasında Düstur-ı Ekrem İbrahim Paşa'ya gönderdiği mektup sureti, 89-91. sayfalarda da İran Seferi için verdiği fetvanın tercümesi yer almaktadır.

M. Yekta Saraç'ın bu çalışması *Kaside-i Bürde*'nin Manzum Tercümesi (s. 93-110), *Kaside-i Tantaraniye*'nin Manzum Tercümesi (s. 111-118) ve Kemal Paşa-zâde'nin Yavuz Sultan Selim için yazmış olduğu *Mersiye* (s. 119-126) ile son bulmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin en parlak döneminde yaşayan Şeyhülislâm Kemal Paşa-zâde'nin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında yapılmış çalışmaların sonuncusu olan bu eserin Türk tarih ve kültürü ile Türk dili ve edebiyatı sahalarında çalışan araştırmacılar için önemli bir müracaat kitabı olacağı inancındayım. Osmanlı Türkleri arasında yetişmiş Şeyhülislâm, şair ve tarihçilerin en büyüklerinden birisi olan Kemal Paşa-zâde'nin gerek hayatı ve şahsiyeti, gerekse eserleri ve edebî yönü açısından yeni ve orijinal bilgiler bulunan bu eserin sonuna, daha sonraki baskılarda bir İndeks konulması sanırım yararlı olacak ve eserden istifadeyi kolaylaştıracaktır.

Fahamettin BAŞAR

SURAIYA FAROQHÎ, *Kultur und Alltag im Osmanischen Reich. Vom Mittelalter bis zum Anfang des 20. Jahrhunderts.* (Ortaçağlardan 20. Yüzyıl Başlarına Kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda Kültür ve Yaşam). München 1995. 402 S. (+ 14 Resim + 4 Harita).

Ticaret ve iktisad tarihinden yaşam ve kültür tarihine, köylerden kentlere, mimâriden güzel sanatlara, düğün ve şenliklerden ziyafet sofralarına, tarikat tarihi, derviş ve tekkelerden Hac yollarına ve Mekke'ye kadar uzanan çok geniş bir yelpazede birbirinden değerli ve özgün çalışmaları ile Osmanlı tarihine ölümsüz katkılarda bulunan Süreyya Faruki'nin bu son eseri, ancak uzun yıllar süren çalışmalarla oluşabilecek bir bilgi birikimin mahsülüdür ve Osmanlı kültürünün, toplumsal yapısının ve yaşanan günlük hayatının henüz yazılmamış ve el atılmamış konuları ve ayrıntıları ile ilgili olarak, mevcut literatürdeki boşluğu dolduran müstesna yerini şimdiden almış bulunmaktadır. Eser, çok sayıda alt başlıklarla, üç büyük *Bölüm*'de onbir, *Giriş*'de iki ve *Sonuç*'da bir olmak üzere toplam 14 kısımdan oluşmaktadır.

Osmanlı imparatorluğunun, erken dönem yeniçağ Avrupasındakinden çok daha zengin bir toplumsal ve kültürel yapıya sahip olduğu ve birçok Avrupa ülkesinde bu dönemlerde, reform ve karşı reformasyon hareketleri ve dinî taassub ve Yahudi düşmanlığı sebebiyle beşerî tablonun tasfiyeye uğradığı ve toplumlar içinde farklı dine mensup olan kesimlerin baskı altında tutulan küçük azınlıklar haline getirildikleri bir dönemde; Osmanlı toplumunun, çok dinli, dilli ve kültürlü bir yapıya sahip olmasının, genel kültür tablosunun olağanüstü zenginleşmesine yolaçtığı bilinmektedir. Balkanlarda, kendi dillerini konuşmakta olan çeşitli ırklara mensup Müslümanlar yanında, geniş Ortodoks kitleler, Katolik ve özellikle Erdel'de Protestan mezhebi mensupları, İstanbul, başta olmak üzere bir çok yerleşim bölgelerinde, yeni göç etmişlerin yanında, eskiden beri mevcut olan Yahudiler, Anadolu'da Rum ve Ermeniler, ırk ve din çeşnisini arttırmakta; Türkçe konuşan Anadolu Rumlarının, İspanyol lehçesi konuşan Yahudilerin, en yüksek kademeye varıncaya kadar devşirmelerin hâlâ unutmadıkları ve zaman zaman konuştukları ana dilleriyle zenginleşen bu mozayik, Müslümanlar arasındaki mezheb ayrılıkları, yerleşik ve konar-göçer kitleleri arasında belirginleşen dil ve kültür yapılanmaları ile birleşmekteydi. Yazarın belirttiği gibi, bu konuların herbiri, çeşitli araştırmacılar tarafından müstakilen kaleme alınmak durumundadır ve şimdilik bu konuları bir seçime tâbi tutarak, imparatorluğun Mısır'a kadar uzanan bölgeleri yanında, Balkanlar ve Anadolu'da oluşan asıl *ana topraklarındaki* ortak tabloyu aksettirmek ve bu beşerî coğrafyanın geniş kültür yelpazesini gözler önüne sermek gibi zor bir işi, tanıtmaya çalıştığımız bu eser başarı ile yerine getirmiş bulunmaktadır.

Kültür, toplumu oluşturan katmanların ortak payandası ve bunlar arasındaki farklılıkları telif eden bir unsur olarak telakki edilirse de, Osmanlı toplumundaki bazı belirli kültür öğeleri, hâkim ve iktidar erkini elinde tutan kesimin, alt tabakaya karşı olan üstünlüğünü ve farklılığını da gözler önüne seren bir vasıta olmuştur ve bu noktanın geçerli kalması, sistemin mükemmel işleminin de ön şartı olarak kabul edilmiştir. Üst kültürün alt kesimde yaygınlaşması, yazarın da vurguladığı gibi, ancak 19. yüzyılın ortalarından itibaren başlar. Kültürün yaygınlaşması ve genel bir ortak kültürün oluşması ise, imparatorluğun dağılması ve millî bir devletin kurulması aşamasının önemli bir etmenidir.

İmparatorluk kültürel birliğinin görsel maddî araçlarını, mimârlık sahasında yaratılan büyük eserler oluşturmaktaydı. Başkent başta olmak üzere, bütün büyük şehirlerde gözlenen inşa faaliyetleri, eğitim ve sosyal hizmet binaları ve ibadethaneler ve mabetler, bir büyük coğrafyada yaşayan çok çeşitli beşerî unsurlara, aynı siyasal ve kültür dünyasına mensup olduklarını hatırlatmaları yanında, idareci kesimin ve özellikle hanedanın da meşrûiyet simgesi ve vasıtası olarak da üstlendikleri bir görevi vardı. İmparatorlukdaki büyük eserler inşaatı ve mimarî faaliyet, çalışmada özellikle geniş yer ayrılarak işlenen konular arasındadır. Mimarî stilin yaygınlık izdüşümü, imparatorluk serhaddinin gerçek sınırlarını belirler. Bahçesaray'dan Kahire ve Mekke'ye, Saraybosna'dan Şam'a

kadar uzanan bu *mimârî imparatorluk*, siyasal birlik ve bütünlüğün de bir simgesi olarak işlenir.

Eserin birinci bölümü, *Kültür: nasıl oluşturuldu ve yaygınlaştırıldı* başlığını taşıyor. Burada genel olarak, 16. ve 18 yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik yapısı ele alınmıştır. Şehirlerin nüfus yapısı ve ticarî etkinlikleri, ticaret yolları, Akdeniz ticareti, Batı Avrupa devletleri ve tüccarları ile olan ticarî ilişkileri, savaş giderlerinin karşılanması ile ilgili meseleler, kırsal sahadaki hayat, askerler, eşkiyalık, ziraat, toplum kesimleri arasındaki sürtüşmeler gibi konulara eğilinmektedir. Coğrafi keşiflerin Akdeniz ticaretine etkilerinin sorgulandığı kısımda, bu konu ile ilgili olarak, yeni çalışmalar ışığında artık eskimiş olan ve düzeltilmesi gereken bazı tesbitlere işaret edilmekte, bu keşifler neticesi olarak ortaya çıkan iktisadî durgunluk boyutlarının, Osmanlı ekonomisini Venedik kadar sıkıntıya sokmadığı vurgulanmaktadır. İmparatorluk bayrağı ile büyük bir ticarî canlılık içinde olan Rum tüccarlarının 18. yüzyılda Amerika ticaretine iştirak edebilecek kadar geniş boyutlu ticarî etkinlikler sergiledikleri, Balkan ticaretinin Leipzig panayırlarına kadar uzandığı ve buraya giden tüccarların, bu şehri tanımlamak üzere, Osmanlı diline, *sarışın* anlamına gelecek olan *Lipsika* kelimesini kazandırdığı [*lepiska saçlı* tabiri herhalde buradan geliyor] gibi kayıtlar bu kısmın özgün bilgileri arasında dikkati çekmektedir. (s. 58-59).

Şehirler ve şehirlerdeki iktisadî hayat üzerinde uzmanlaşmış ve bu konuda Türkçe'ye de çevrilmiş bulunan müstakil bir eser sahibi olan yazarın (Bkz. *Osmanlı'da Kent ve Kentliler*, Tarih Vakfı yay. İstanbul 1993), kırsal sahadaki toplumsal ve ekonomik durum, köylüler, üretim, timar sahipleri ve bunların birbirleri ve devlet ile olan ilişkileri hakkında vermekte olduğu özgün bilgiler ve örneklemeler; timarlı sipahilerin çağın değişen şartlarına cevap verememeleri neticesi olarak gayrı nizâmî paralı askerlerin (*Levend*) ortaya çıkması ile oluşan sorunlar, aşayış ihlalleri ve eşkiyalık ve bunlara karşı alınan önlemler, şehir ve kırsal kesim arasındaki ilişkiler ve kültürel farklılıklar ve toplum kesimleri (*reaya ve askerî*) arasındaki sürtüşmeler, kırsal ve kentsel kesimlerin ve merkezî otoritenin dine bakış farklılıkları gibi konular, birinci bölümün ilk kısmında yalnız bir anlatım ile okuyucuya aktarılmış bulunmaktadır. (s. 55-73).

Bu bölümün, *Dünyayı algılayış ve zamanın gidişatı* başlığını taşıyan ikinci kısmında, şehirlerden köylere insanların dünyada olup bitenlerden nasıl haberdar oldukları ve dünyayı nasıl algıladıkları sorgulanmaktadır. İletişim vasıtalarının kısıtlı olduğu ve genel haberleşme tekniğinin henüz gelişmediği ve bireylerin kendi dar dünyaları dışına açılmadıkları bir devirde, insanların, harbler, fetihler veya mağlubiyetler gibi büyük hadiseleri; cülus, tebedül, azil ve idam veya düğün ve şenliklerle ilgili havadisleri resmî ve gayrı resmi yollardan edindikleri, doğrudan kendilerini ilgilendiren sefer hazırlıkları ve yeni vergilendirmeler gibi gelişmeleri resmi yollardan öğrendikleri, haber alma vasıtaları olarak, çeşitli din

adamları, gezgin derviş, softa, vâiz ve papas, halk içinde ve kutsal yerleri ziyaret amacı ile dolaşan rahip ve misyonerlerin, hacca giden ve dönen hacıların, tüccar ve seyyahların, çeşitli cephelerdeki savaşırlara iştirak etmiş ve memleketlerine dönmüş olan kara ve deniz askerlerinin, çeşitli yörelere satılan esir ve kölelerin, yabancı ülkelerden gelip yerleşen göçmenlerin ve muhtedilerin, özellikle İstanbul'da yaşayan yabancıların, elçilik mensupları, tercümanlar ve frenk tüccarlarının önemli bir rol üstlendikleri; pazar, panayır ve câmi, tekke, manastır, sinagog ve kiliselerde ibadet için bir araya gelişlerin iletişimi hızlandırdığı, merkezî bölgelerden uzak olma halinin haberli olma ve haber alma imkanlarını en aza indirmekte olduğu, örnekleriyle gösterilmektedir. (s. 74-94).

Hicrî 1000 senesinin (1590/91), —Milâdî 1000 senesinin Hıristiyan âleminde olduğu gibi— Müslümanlar arasında yarattığı "*kıyamet*" beklentilerinin, Hıristiyan ve Yahudi topluluklarındaki buna benzer telakkilerin, Deccâl, Mehdî veya Kadızâdeliler, Sabatay Sevi ve benzeri din dünyalarını sarsan gelişmelerin, imparatorluk mozayiginde belirgin izler bırakan olaylar olarak vurgulanmasından sonra üçüncü kısımda, özellikle, Dimitri Kandemir veya Ali Ufkî (Wojciech Bobowski) gibi Osmanlı kültürünü özümsemiş, biri Hıristiyan diğeri muhtedî iki aydın tipi üzerinde durulmakta, *diyâr-ı küfre esir düşmüş* kimi müslümanların izlenimleri, denizciler ve korsanlar âlemi, iki farklı din ve kültür dünyasının değerlendirilmesi ve dünya görüşünün dışı vurulması açısından örneklenmekte, İmparatorluğun Hıristiyan, Yahudi ve epey geç dahi olsa Müslümanlar için faaliyet gösteren matbaa olgusu üzerinde durulmaktadır. (3. kısım: *Sınırlar ve sınırlarda dolaşanlar*, s. 95-117).

Birinci bölümün son kısmı kadınların dünyasına ayrılmıştır. (*Kadın kültürü*, s. 118-140). Tarih araştırmalarının konusu olarak kadınlara eğilinin, Avrupa tarih yazıcılığında son yirmi-otuz senede büyük ölçüde arttığı ve Osmanlı dünyasındaki kadınların araştırmalara konu yapılmasının ise yetmişli yıllardan itibaren ağırlıklı olarak önemsendiğinin vurgulanması ile başlanılan bu önemli kısımda, öncelikli olarak, 19. ve 20 yüzyıla gelinceye kadar Avrupa kadınlarından farklı olarak, Osmanlı dünyasındaki evli kadınların, hukuki durum itibariyle, mülklerine ve miraslarına sahip olma hakları ve erginlik çağından itibaren hukuken sahip olduğu sair haklar üzerinde durulmakta; evlenme ve boşanma dahil olmak üzere sade vatandaşlara ait çeşitli şehirlerin *Kadı Sicil Defterleri*'ndeki konu ile ilgili kayıtları, yazarın belgesel örneklemeler yapmasına imkan vermekte, rical ve saraya mensup olanların durumları ise Layd Mary Montagu gibi bunlarla yakın temasta bulunan görgü şahitlerinin verdikleri bilgiler ışığında takib edilmektedir. Hanedana mensup ve toplumun üst kesiminde yer alan kadınların, 18. yüzyılda eşlerini tekeşliliğe zorlayabildikleri ve bunun bu yüzyılda, bu konumdaki kadınların toplumda nüfüzlü bir yer edinmelerinin sonucu olduğu, 16. yüzyılda ise bu konumdaki kadınlar için bu durumun istisnâî bir özellik arzettiği ve 19. yüzyılda bu keyfiyetlerinin özellikle saray mühiti ve ülema zümresi arasında tekrar ortadan kalktığı; ancak, toplumun alt katmanlarında

ve hatta tüccar ve zanaatkâr kesim arasında dahi genel olarak tekeşliliğin hüküm sürdüğü gibi hususların vurgulanmakta olması, günümüz için de güncel boyutu olan tesbitler değerindedir.

Evlilik öncesi tanışıklık, kadınlar arası toplantılar, elbise ve mücevver kullanımı, aile reisi olan ve çalışan bazı kadınlara dair örneklemeler, kadınların dindarlıkları ve dinî konulardaki bilgileri, güzel sanatlara olan eğilimleri, şiir ve nakış işleri ile hayatı güzelleştirenler ve dokuma, dans ve müzik gibi sanatlarla uğraşan isimsiz yaratıcılar ve nihayet kamuya açık eser ve hayrat sahibi olan kadınlar, bu son kısmın ele aldığı konular ve bunlarla ilgili olan nadir ayrıntılar cümlesindedir ve bütün bunlar, belki yine bir hanımın elinden çıkması hasebiyle özel bir özenle kaleme alınmış izlenimini vermektedir.

Eserin ikinci bölümünün (*Sanatlar*, s. 143-247), ilk kısmı, mimarlar, resmî ve gayriresmî mimarî eserler, vakıf eserleri, eser hâmileleri, inşaat malzemelerinin temini ve meydana getirilen bir eserdeki güzellik tanımı gibi konu başlıklarını içermekte; ikinci kısmı ise, *Şehirde oturmak: şehirli olma bilinci ve evkültürü* ana başlığı altında, mahalle, pazarlar, evmimarisi, ev mefruşatı, evlerde kullanılan eşya ve gereçler, ortak özellikler ve bölgesel farklılıklar, Osmanlı şehir kültürü gibi konuları ele alınmakta; üçüncü kısımda, *merasimler, düğünler ve süsleme sanatı* ana başlığı altında, derviş tekkeleri ve derviş âdâbı, şehirde kutlanan saray şenlik ve düğünleri, esnaf gösterileri, düğünler vesilesi ile yapılan dekorler, donanma fişekleri, Osmanlı ve Avrupa şenlikleri ile ilgili bir karşılaştırma, bu tür şenliklerde hükümdar ve halk ilişkileri, sade vatandaşların düğün ve kutlamaları; dördüncü kısımda, *Okuyucular, yazarlar ve sözlü anlatım*, ana başlığı altında, okul eğitimi, kitap dünyasına açılmanın bir kapısı olarak derviş tekkeleri, oluşum efsaneleri ve derviş tekkeleri, evliya hayat hikayeleri, birinci şahısdan anlatımlar, bir İstanbul dervişinin günlüğü, birinci şahıs anlatımı veren mutasavvıflar, Dervişlerin dünyasının seyyahı olarak Evliya Çelebi, dervişlik ve derviş yaşamının birinci elden anlatımı; *Yemek, içmek ve görüşme ve sohbet toplantı ve meclisleri*, genel başlığı altındaki son kısımda ise, ekmek, erişte, lapa, pirinç, et ve balık, meyve ve sebze, tathırlar, içecekler ve sütlülür, yemeklerin sofrada yer alış düzenleri, kahve, şarap ve tütün, meclislerde biraraya gelme, yemek ve içmek âdâbı, ve yemek kültürü hakkında bilgiler verilmektedir.

Eserin son bölümü, *Kültürel değişim* genel başlığını taşımaktadır. (s.251-316). 18. yüzyılın son çeyreği ile Osmanlı siyasî tarihinde, Kaynarca ile bitecek büyük Rus harbi ve Kırım'ın kaybı sebebiyle yeni bir devrin başladığı ve bunun, etkilerini devlet idarecileri kadar toplumun Müslüman ve Hıristiyan kesimi üzerinde de büyük ölçüde duyuran ve 17. yüzyıldaki olumsuz gelişmelerin yaralarını sarıp iktisadî hayatta belirgin bir canlılık ve gelişme gösterilmesine rağmen, asrın sonlarına doğru Anadolu, Balkanlar ve Mısır'ı da içine alarak artık kendini hissettiren bir ekonomik durgunluk süreci ile birleştiğine dair yapılan genel tesbitler, son bölümün ilk kısmında ele alınan konuların arka plandaki

hâkim görüntüsünü vermektedir. Krizler ve yeni başlangıçlar, 1770-1839: krizin sebepleri, ekonomideki kötü gidişe direnen iş kolları ve ticaret sahaları, merkezin etkisizleşmesi ve mahallî güçler, kültür sahasına etkileri: vakıflar, hanedan üyeleri ve üst kademedeki devlet ricalinin inşa faaliyetleri, vilayetlerdeki mimârî, süsleme sanatı, Fransız ihtilalinin etkileri, bir devrin hakkının teslimi, gibi konu başlıkları, bu yeni devrin iktisâdî ve kültürel alanlardaki genel zafiyetini anlatır. Bu dönemde Avrupa'da hüküm süren savaşıardan, (Amerika savaşıları, Fransız ihtilali ve Napolyon savaşıları) ve Osmanlı-Rus savaşılarından, imparatorluğun Sırp, Rum ve Bulgar tüccar ve armatörlerinin olağanüstü bir fayda temin ettikleri, ticarî etkinliklerindeki gelişmeler sayesinde oluşan büyük sermayelerin millî ve kültürel uyanış ve yapılanmaya destek vermek üzere kullanıldığının vurgulanması, bu milletlerin kısa bir zaman sonra gösterecekleri ayrılıkçı faaliyetlerinin maddî temellerini ifşa etmesinden ötürü ayrı bir önem ihtiva etmektedir. (s. 254).

Son bölümün ikinci kısmı, *Alafranga tarzı, toplumsal kritik ve domates: Osmanlı üst tabaka kültüründeki değişim, 1840-1914*, genel başlığını taşımaktadır. Bu, eski kültür birikimleri, alışkanlıkları ve yaşam tarzının yeni ve bir önceki devirlerde görülmeyen unsurlar ile etkilendiği ve yeni oluşumların ortaya çıktığı bir devirdir. Daha III. Selim devrinde tanışılan opera ve Avrupa sanatkârlarının gösteri becerileri, geleneksel tiyatro yanında modern gösteri sanatları, yeniden faaliyete geçen matbaa, basılan kitaplar ve çıkmaya başlayan gazeteler, edebî stil yanında oluşan günlük ağız ağırlıklı gazetecilik, eski tahkiyelerin yerine geçen sahne eserleri, hikaye ve romanlar, resim ve fotoğraf ile anı aynen ebedileştirişler, posta, telgraf ve telefonda vapur ve trene kadar uzanan yeni ve çağdaş imkanların devreye girmesi, dönemi eski devrin ölçüleri dışına çıkartır. Anayasal düşüncelerin kuvvetlendiği ve hayata geçirildiği, din ve siyasa arasındaki ayırımın gündeme geldiği, Müslüm ve gayrimüslüm toplulukların yollarının ayrıldığı, yeni ve eskinin çatıştığı veya yer yer yanyana yaşadığı ve belirli bir uzlaşmanın doğduğu toplum hayatındaki yeni ve eski değerler bilançosu, büyük devlet müdahalelerinin hâd safhaya vardığı, dağılmaya ve çöküşe giden bir genel siyasî yapının içinde yerini almış olarak, bu kısmın genel tablosunu vermekte ve anlatımını yönlendirmektedir. Yabancı kültürün alınması ve yerli aydınlanma, din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılmasından doğan problemler, mimârî ve şehir plânlaması, görsel kültürün yeni şekilleri olarak fotoğraf ve müzecilik, tiyatro, mektuplaşma ve hatırat, kitap ve yayınevleri, ilk romanlar, batı medeniyetinin tenkidi, biraraya gelme ve görüşme ve sohbet toplantılarındaki ve yemek kültürü ve sofrâ âdâbındaki değişimler, süreklilik ve yeni başlangıçlar, son bölümün bu son kısmındaki konu başlıklarını teşkil etmektedir.

Eser geniş bir *Sonuç* kısmı ile nihayet bulmaktadır (s. 300-316). Burada değinilen konular, yazılı ve sözlü kültürel tedahül, bir şehrin mümeyyiz vasfı, azınlıklar meselesi, yaratıcılık ve dünyaya açılma, Avrupa ve Osmanlı dünyası arasındaki *demirperdenin* delinmesi, ev yaşamı kültür ve mahremiyeti, kadınların

etkinliği, ev yaşamı kültür ve mahremiyeti ve ilk romanlar, resim meselesi, bireysel olmayan bir çağda bireysellik, gibi başlıklar taşıtmaktadır. Eser, bölüm ve kısımlara göre tertip edilmiş geniş bir *Dipnot ve Açıklamalar* kısmı (s. 319-356) ve mükemmelen bir *Kaynaklar* (357-381), önemli olayları gösteren bir *Kronoloji* (s. 382-386) ve nihayet bir *Dizin* ile (s. 387-402) itmam edilmiş bulunmaktadır.

Sayın profesör Süreyya Faruki'yi bu büyük eserinden ötürü kutlarız. Bu eserin, son zamanlarda Osmanlı dünyası ile ilgili olarak birbiri ardına çok değerli eserleri başarı ile dilimize kazandırmış bulunan *Tarih Vakfı Yurt Yayınları* tarafından, kısa bir zaman içinde Türk okuyucularının istifadesine sunulacağını duyururuz.

Kemal BEYDİLLİ

GL TOKAY, *Makedonya Sorunu. Jn Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*. Afa Yay. İstanbul 1996. 212 S. (Eserin İngilizce aslı, Eren Yayınevi tarafından başlatılan, "*Balkanlar ve Orta-Doğu Araştırmaları Serisi*"nde yer almak üzere basıma hazırlanmaktadır.)

Lise eğitimini Avusturya'da ve niversite tahsili ile master ve doktora çalışmalarını İngiltere'de tamamlayan Gl Tokay'ın bu eseri, 1994 senesinde Londra niversitesi'nde vermiş olduğu doktora tezinin, Türkçe olarak hazırlanmış, bazı düzeltmeler yapılarak gözden geçirilmiş metnidir. Çalışma hemen *nsz*'nde ele aldığı konunun özgün ağırlığını dile getirmekte ve doldurmak istediği boşluğu okuyucusuna açıklamaktadır. "*Makedonya Sorunu ve Jn Türkler Hareketini bağımsız konular olarak ele almış pek çok değerli çalışmalar mevcuttur. Bu alışma, iki konuyu tek bir inceleme içinde ilişkendirerek bir boşluğu kapatma denemesidir*". Bu anlamda çalışma iki ana kısım içinde toplanmış görünmektedir. Makedonya sorununun, ortaya çıkışı, gelişmesi ve Makedonya'da yaşayan Müslüman halk, silahlı kuvvetler ve Jn Türk hareketi. Eserde, bu iki ana konu dokuz bölüm halinde tertiplenmiş ve işlenmiş bulunmaktadır. XIX. yüzyılda Osmanlı imparatorluğunun askerı reformları, i dinamiklerle ilintili reformları, Gayrimüslim toplulukları, dış baskılar ve siyasi muhalefetin gelişimi gibi konu başlıklarını içeren ilk bölüm, esere *Giriş* olarak kabul edilmiş olup; "*Makedonya Bunalımı: 1878-1903*", "*Yerel Mücadele ve Makedonya Reformları: 1904-1908*", "*Büyük Devletler ve Makedonya: Mrzsteg'den Reval'e 1904-1908*", "*Makedonya Reform Programı'nın İlk Yıllarında Osmanlı Politikası ve Osmanlı Yönetimi: 1904-1900*", "*Makedonya'da Osmanlı Ordusu: nc Ordu: 1903-1907*", "*Makedonya Jandarması: 1904-1907*", "*Makedonya Reformları ve Güvenlik Gleri: 1904-1907*", "*Temmuz*